

ANALYTICKÁ ZPRÁVA Z VÝZKUMŮ PROJEKTU SNOP A DOPORUČENÍ MŠMT

Výzkumný tým: Josef Beneš, Jan Beseda, Vladimír Roskovec, Helena Šebková, Michaela Šmídová,

Centrum pro studium vysokého školství, v.v.i.

Praha 2020

OBSAH

ANALYTICKÁ ZPRÁVA Z VÝZKUMŮ PROJEKTU SNOP A DOPORUČENÍ MŠMT	1
1 ÚVOD	3
2 VYBRANÉ VÝSLEDKY Z ŠETŘENÍ STUDENTŮ PRVNÍCH ROČNÍKŮ BAKALÁŘSKÝCH STUDIJNÍCH PROGRAMŮ	4
2.1 Popis výzkumu	4
2.2 Vybrané výsledky	5
3 VYBRANÉ VÝSLEDKY Z ROZHOVORŮ A DISKUSNÍCH WORKSHOPŮ S AKTÉRY ZE STŘEDNÍCH A VYSOKÝCH ŠKOL (PEDAGOGIČTÍ PRACOVNÍCI VŠ I SŠ, VÝCHOVNÍ PORADCI)	17
3.1 Popis výzkumu	17
4 DOPORUČENÍ.....	22

1 ÚVOD

V této analytické zprávě jsou shrnuty hlavní výsledky výzkumů, které byly získány v projektu Studijní neúspěšnost s ohledem na přechod mezi střední a vysokou školou (SNOP, TL010002019). Projekt byl podpořen Technologickou agenturou ČR v rámci programu Éta – třetí soutěž.

Zpráva je navázána i na ostatní výstupy zmiňovaného projektu, v nichž je možné najít další informace a poznatky z výzkumu. Jde konkrétně zejména o knihu „Vysoké školy, studenti a data o studijní neúspěšnosti a přechodu do vysokoškolského vzdělávání“ a sadu doporučení „Přechod ze střední na vysokou školu: Doporučení pro systémové změny a pro vysoké školy.“

Na konci této zprávy je zformulováno několik doporučení směrem k MŠMT, která navazují a v některých případech doplňují výše zmíněný výstup „Přechod ze střední na vysokou školu: Doporučení pro systémové změny a pro vysoké školy.“ Obě sady doporučení chápeme jako vzájemně komplementární.

2 VYBRANÉ VÝSLEDKY Z ŠETŘENÍ STUDENTŮ PRVNÍCH ROČNÍKŮ BAKALÁŘSKÝCH STUDIJNÍCH PROGRAMŮ

2.1 Popis výzkumu

Kdo byl objektem výzkumu: Studenti čtyř fakult z 1. ročníků bakalářských studijních programů (tj. Strojní fakulta a Dopravní fakulta Českého vysokého učení technického, Strojní fakulta Západočeské univerzity a pro srovnání také Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy).

Jakým způsobem výzkum probíhal: Dotazník byl distribuován ve dvou formách: 1) online a 2) rozdáváný během výuky. Šlo o výzkumnou sondu s vysokým zastoupením studentů (20 až 30 % z celkového počtu zapsaných) v prvním ročníku v daném akademickém roce (viz tabulka 1).

Nástroj: Dotazník byl zaměřen na:

- 1) motivace a zdůvodnění výběru studia (vstupní a aktuální);
- 2) reflexe studia na střední škole ve vztahu k vysoké škole;
- 3) příprava na studium na vysoké škole (na střední škole a bezprostředně před začátkem vysoké školy);
- 4) informovanost o organizaci studia na vysoké škole a obtížnost/snadnost si na studium zvyknout;
- 5) představy o tom, co pro studenty znamená *učit se*.
- 6) soci-demografické a identifikační otázky.

Kdy? Na konci zimního semestru akademického roku 2018/2019.

Cíl výzkumu: Cílem bylo získat reflexi studentů na obsah, organizaci studia a na informovanost o studiu během první fáze studia na vysoké škole, srovnat je se zkušeností ze střední školy a zjistit jejich vzdělávací preference.

Struktura souboru:

Tabulka 1: Základní popis souboru

	PŘIJATÝCH CELKEM V BC STUDIJNÍCH PROGRAMECH / Z TOHO ŽENY ²	RESPONDENTŮ/ Z TOHO ŽENY	% Z PŘIJATÝCH STUDENTŮ V AKAD. ROCE 2018/2019
STROJNÍ FAKULTA ČVUT	631/60	183/9	31 %
DOPRAVNÍ FAKULTA ČVUT	347/68	88/14	30 %
STROJNÍ FAKULTA ZČU	250/26	65/7	17 %

	PŘIJATÝCH CELKEM V BC STUDIJNÍCH PROGRAMECH / Z TOHO ŽENY ²	RESPONDENTŮ/ Z TOHO ŽENY	% Z PŘIJATÝCH STUDENTŮ V AKAD. ROCE 2018/2019
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ UK	693/485	148/121	19 %

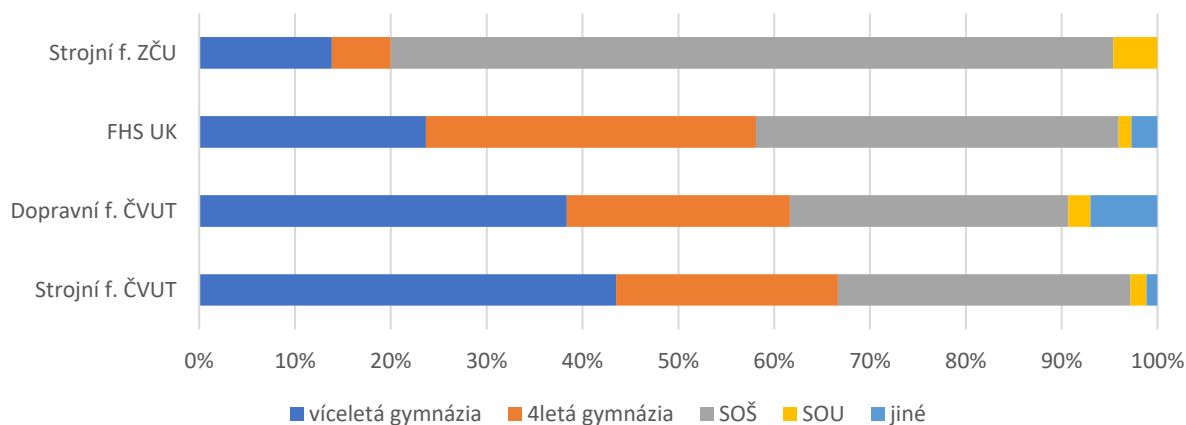
2.2 Vybrané výsledky

Typy absolvovaných středních škol a vzdělání rodičů se podle předchozích výzkumů zdají být důležitými prediktory úspěšného či neúspěšného studia. V českém prostředí je gymnaziální základ relativně nejspolehlivější cestou k úspěšnému studiu na vysokých školách. Neúspěšným studiem jsou ohroženi zejména studenti středních odborných škol s učebními obory (SOŠ), které zároveň poskytují maturitní obory.

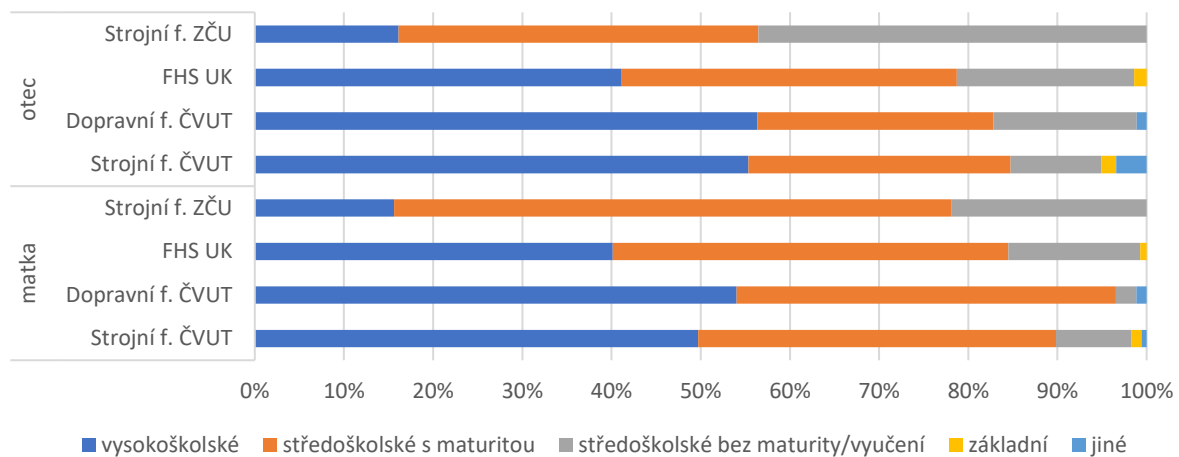
V následujících dvou grafech prezentujeme oba indikátory podle fakult. Vzájemně jsou přitom velmi odlišné. Z nich vyplývá:

- 1) nejnižší podíl vysokoškolsky vzdělaných rodičů a současně největší podíl absolventů SOŠ je mezi studenty Strojní fakulty ZČU.
- 2) Nejvyšší podíl vysokoškolsky vzdělaných rodičů mají obě fakulty ČVUT a cca kolem 40 % studentů přichází z víceletého gymnázia.
- 3) Na Fakultu humanitních studií UK přicházejí studenti nejčastěji ze SOŠ (pedagogické, ekonomické či lycea), teprve ve druhé řadě jde o absolventy čtyřletých gymnázií.

Graf 1: Typ absolvované střední školy

Graf 2: Vzdělání rodičů (matka a otec), podle fakult

2.2.1 Úspěšnost přechodu do vysokoškolského studia může ovlivňovat i *motivace*, s níž do něj studenti vstupují.

Mezi studenty fakult jsou v tomto směru významné rozdíly, přestože základní dva typy motivace jsou zjevné (graf 3): *potřeba dozvědět se něco nového a budoucí dobré pracovní uplatnění*. Nejde o překvapivé výsledky, ale o dlouhodobě stabilní poznatek, který se opakuje i v jiných studentských případně absolventských šetřeních (např. Absolvent 2018)¹. Stejně tak charakteristická je větší váha *pracovního uplatnění* u studentů technických fakult (průměr = 1,38, škála 1- rozhodně ano až 5 - rozhodně ne) a potřeba *dozvědět se něco nového* u studentů humanitního zaměření (průměr = 1,33).

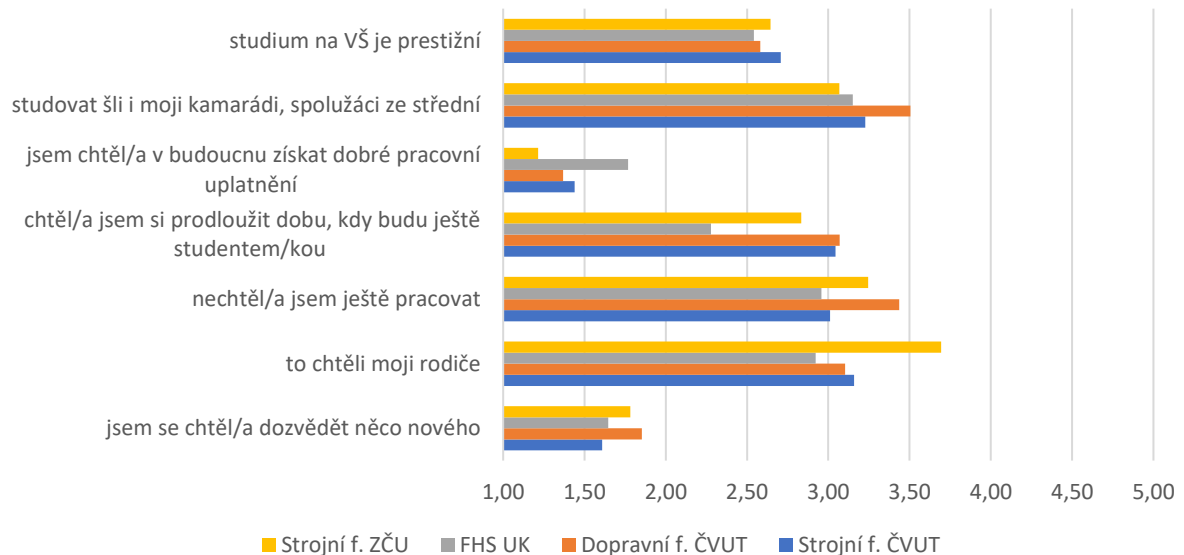
Pozoruhodné rozdíly mezi oběma obory jsou u položky *prestiž studia na vysoké škole*: pro studenty technických fakult jde o výrazně důležitější aspekt než pro humanitně orientované studenty. Naopak nepřekvapivá je reakce na možnost *nechtěl/a jsem ještě pracovat*, i když tady jde mezi technickými a humanitními obory vlastně o nejvýraznější rozdíl (diference mezi průměry je více než jeden bod). Víme totiž z jiných šetření, že zkušenost s prací před prvním nástupem na vysokou školu mělo např. 52 % studentů v České republice, jak ukazují výsledky šetření v poslední vlně mezinárodního šetření EUROSTUDENT VII (Šmídová, 2020)². Studenti během studia jsou pak zvyklí pracovat při studiu zhruba ze ⅓, když 54 % studentů pracuje během celého semestru a 19 % příležitostně (ibid). Práce při studiu je tak normou i pro prezenční studium. Ze strany studentů tedy nejde ani tak o snahu vyhnout se práci samotné, ale spíše o snahu ještě nepřestoupit do plně dospělého života a zároveň využít možnosti získat si práci při studiu větší či menší míru finanční nezávislosti.

¹ CSVŠ (2019), Souhrnná zpráva. Praha. Dostupné z: [Absolvent 2018 souhrnna zprava final 13.pdf \(csvs.cz\)](#)

² Šmídová, M. (2020). *Práce během studia na vysoké škole*. Praha: CSVŠ.

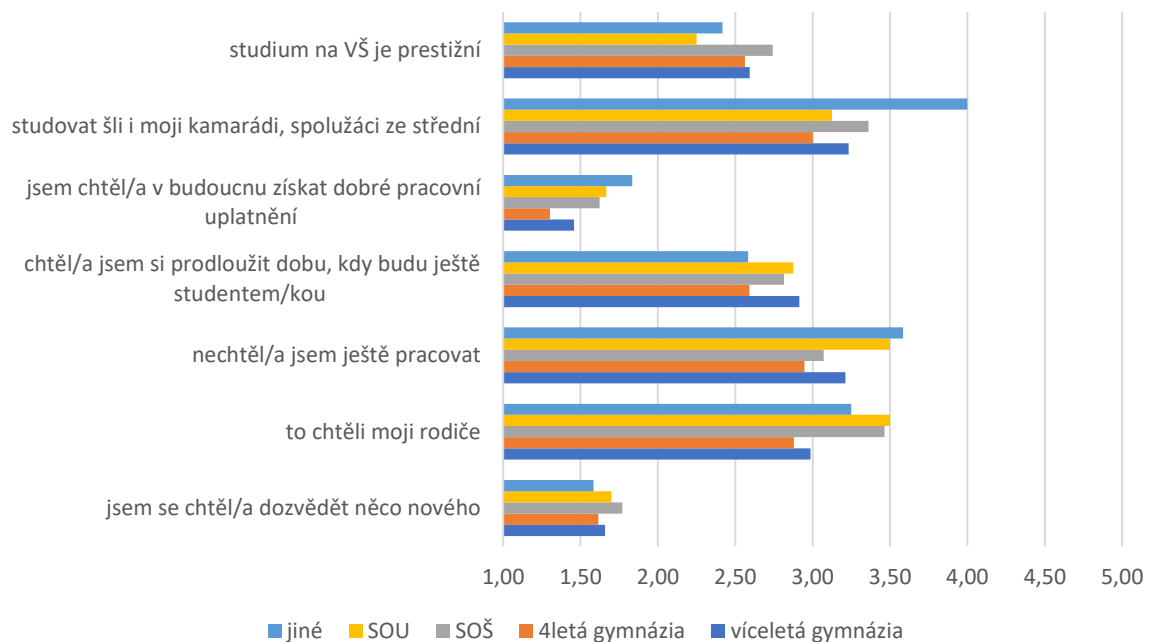
Rodičovský tlak na studium (šel/šla jsem studovat, protože to chtěli rodiče) pociťovali nejméně studenti Strojní fakulty ZČU, pro ně může být studium na vysoké škole méně samozřejmé. Stejně tak nižší tlak rodičů reflektovali studenti z jiných než gymnaziálních typů středních škol.

Graf 3: Vstupní motivace podle fakult (průměr odpovědí)

Poznámka: použitá škála 1- rozhodně ano až 5 - rozhodně ne

Graf 4: Vstupní motivace podle typu absolvované školy (průměr odpovědí)

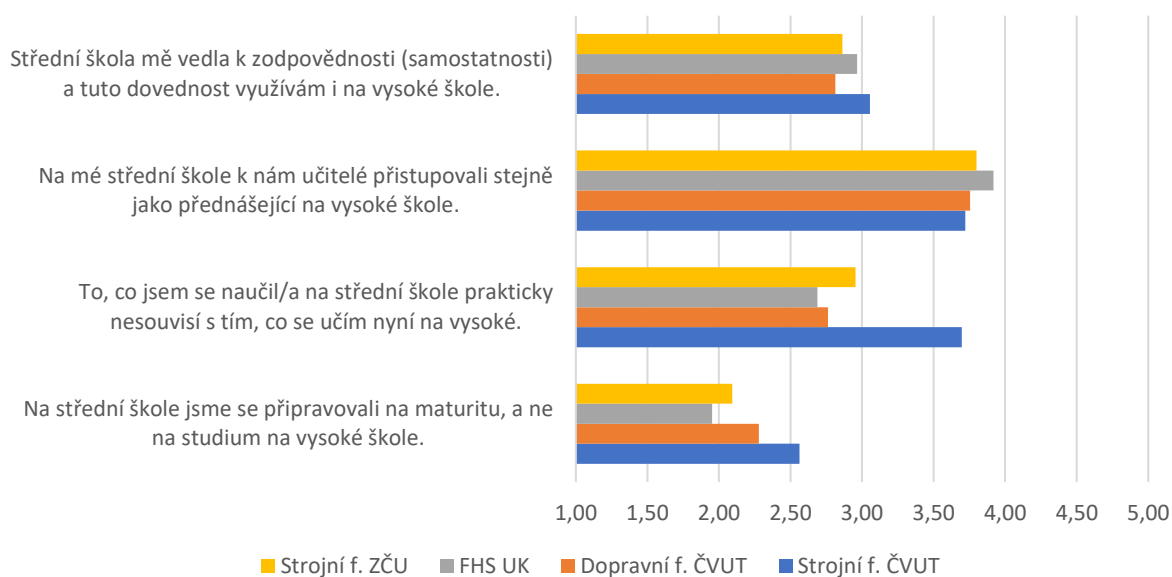
Poznámka: použitá škála 1- rozhodně ano až 5 - rozhodně ne

2.2.2 Reflexe studia na střední škole ve vztahu k vysoké škole

Nejprve se zaměříme na reflexi obsahové (ne)souvislosti obou úrovní studia. V obecné rovině se zdá, že možnou nesouvislost obsahu studia (včetně maturity) na střední a vysoké škole a také přístupu pedagogů na obou stupních vzdělání kritičtěji reflektují studenti humanitní fakulty. Poslední ročníky středních škol jsou pro studenty stresující nejen proto, že se připravují na maturitu, ale souběžně s tím se de facto rozhodují o tom, jestli a kam půjdou studovat dále.³ Nicméně pozornost je podle studentů na střední škole v posledním ročníku věnována především přípravě na maturitu (graf 5).

Odlíšnost přístupu pedagogů je asi nejsilněji reflektovaný nesoulad mezi střední a vysokou školou a hodnocení studentů je přitom velmi podobné jak podle jednotlivých typů středních škol, tak i podle fakult. O to je překvapivější, že otázka zaměřená na přípravu směrem k zodpovědnosti a samostatnosti není studenty považována za natolik podstatnou, respektive studenti nemají silný pocit, že by je střední školy na tuto zodpovědnost nepřipravily. Je samozřejmě otázkou, do jaké míry odpověď na ni vypovídá o stavu věci, protože pedagogové vidí právě v této oblasti u studentů velký deficit (více k tématu zodpovědnosti z pohledu pedagogů je k dispozici v části 3 této zprávy).

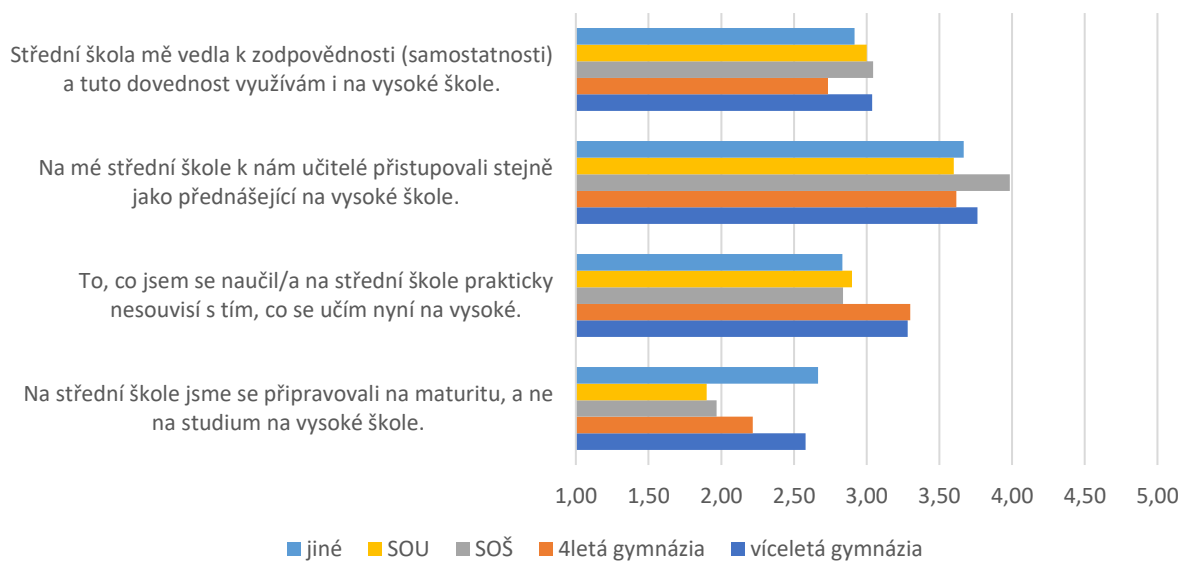
Graf 5: V jakém vztahu je střední a vysoká škola, podle fakulty (průměr odpovědí)

Poznámka: Použitá škála 1- zcela souhlasím až 5 – zcela nesouhlasím

³ Nicméně právě druhá zmíněná linka je určitě ve školním běhu poněkud druhořadá. Tady se samozřejmě dopouštíme velkého zveřejnění, ale faktem zůstává, že také velká pozornost veřejného prostoru je věnována přípravám státních i školních maturit, jejím zadáním a hodnocením, ale mnohem méně se zabývají třeba tím, jak se středoškoláci hlásí na vysoké školy.

Graf 6: V jakém vztahu je střední a vysoká škola, podle typu absolvované střední školy (průměr odpovědí)

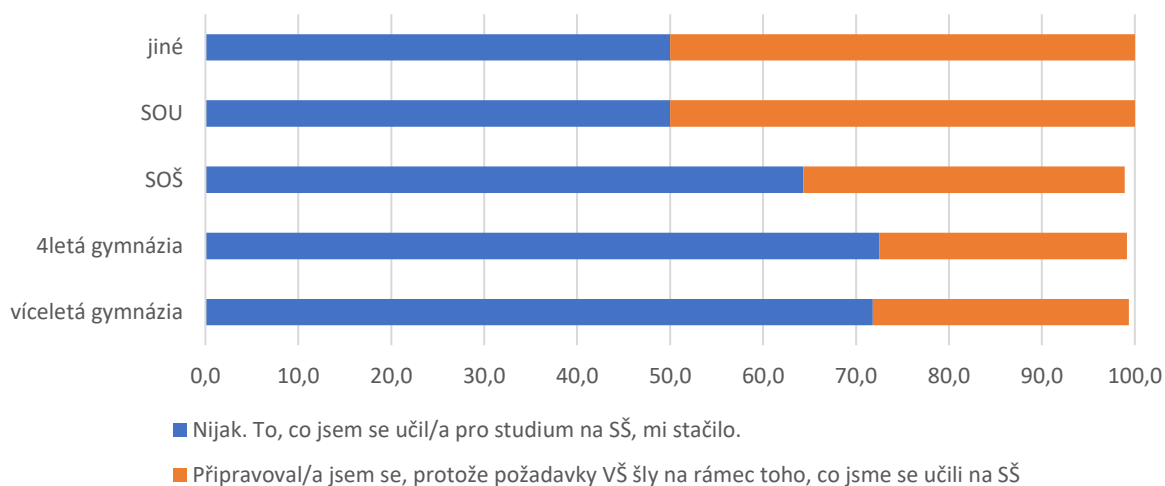

Poznámka: Použitá škála 1- zcela souhlasím až 5 – zcela nesouhlasím

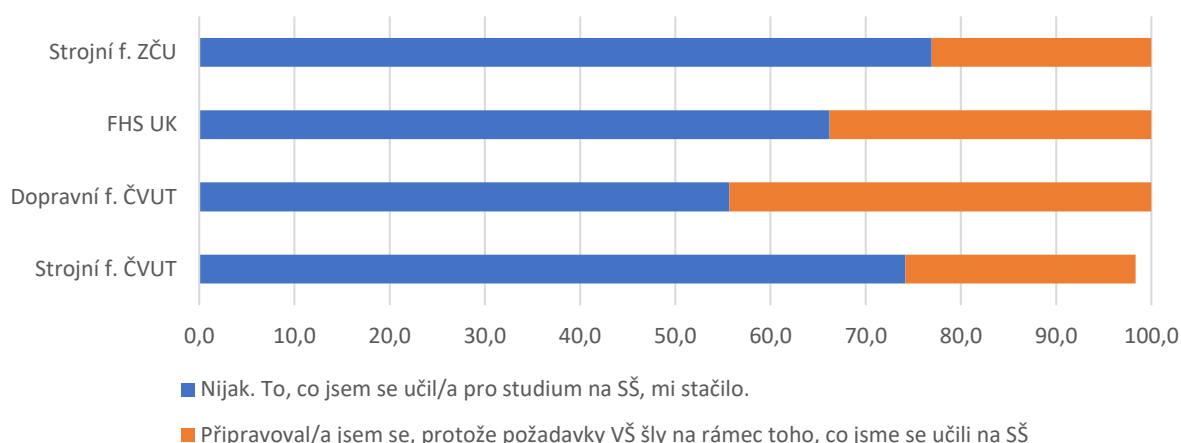
2.2.3 Příprava na studium na vysoké škole (na střední škole a bezprostředně před začátkem vysoké školy)

Víme, že početně jsou mezi oslovenými studenty nejvíce zastoupení absolventi gymnázií a středních odborných škol. Ti se mimo střední školu a nad její rámec připravovali na studium na vysoké škole v necelých 30 % případech. Poměrně zajímavé jsou v tomto směru rozdíly mezi zúčastněnými fakultami. Nejvíce se připravovali na studium na vysoké škole studenti Dopravní fakulty ČVUT (45 % z nich), což může souviset s jejich specifickým zájmem o studovaný obor (graf 8).

Graf 7: Příprava na studium na vysoké škole, podle typu absolvované střední školy (v %)

Graf 8: Příprava na studium na vysoké škole, podle fakulty (v %)

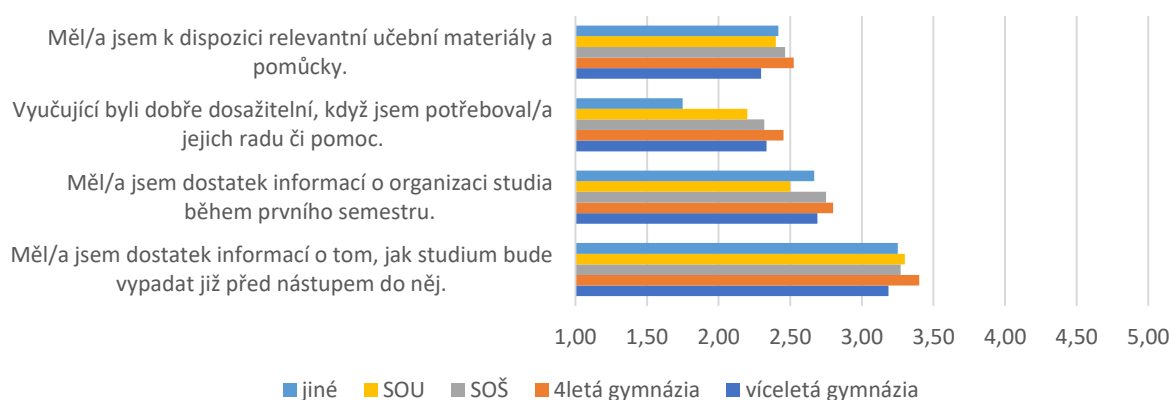

2.2.4 Informovanost o organizaci studia na vysoké škole a obtížnost/snadnost si na něj zvyknout

Dobrá informovanost či přehled o studiu na vysoké škole během prvního ročníku studia je klíčovou okolností a informovanost v nejrůznějších dimenzích konkrétně zmiňují respondenti i části 2.2.5 této zprávy. Informační deficit v období rozhodování se o studiu může být jednou z příčin nevhodného výběru studijního programu. Čemu tento deficit lze přisuzovat? Jde o malou aktivitu uchazeče? Nebo o obecnou nepřehlednost a nedostatečnost adekvátních informací ze stran vysokých, ale i středních škol?

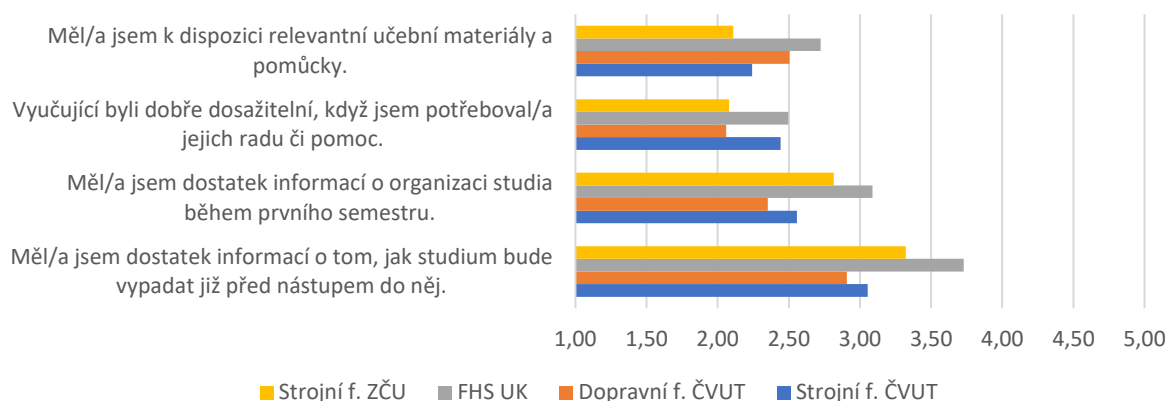
Obecně pociťují největší deficit studenti v oblasti (ne)dostatku informací o podobě studia ještě před samotným jeho začátkem, a naopak nejmenší deficit se týká dostupnosti relevantních učebních pomůcek a materiálů. Technické fakulty přitom celkově odpovídají na požadavky svých studentů lépe. Rozdíly podle absolvované střední školy jsou v této čtyř-položkové baterii spíše malé. Naopak rozdíly mezi fakultami už naznačují individuální odlišnosti: nejméně spokojeni jsou ve všech případech studenti FHS UK.

Graf 9: Dostatečnost informací o studiu, dosažitelnost pedagogů a infrastruktury

Poznámka: Použitá škála 1- zcela souhlasím až 5 – zcela nesouhlasím

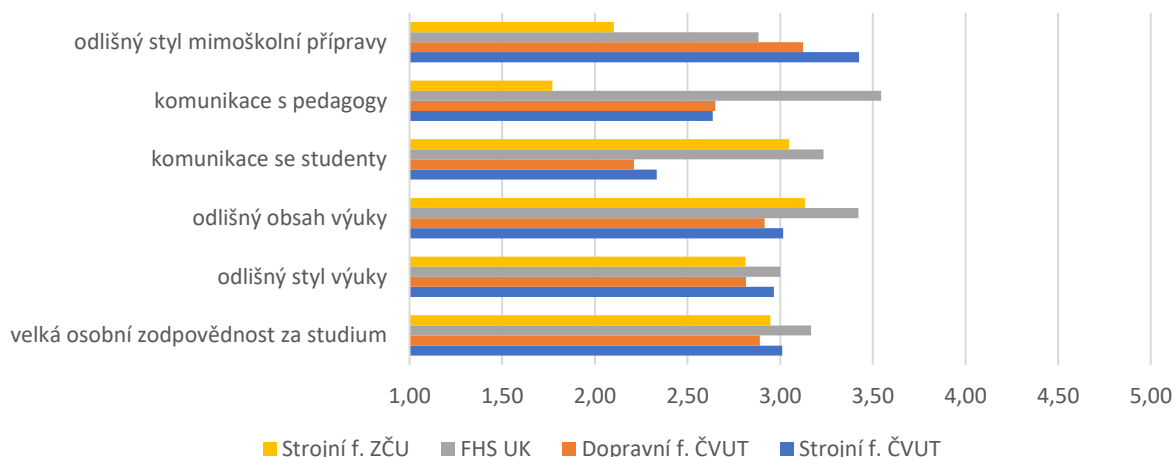
Graf 10: Dostatečnost informací o studiu, dosažitelnost pedagogů a infrastruktury

Poznámka: Použitá škála 1- zcela souhlasím až 5 – zcela nesouhlasím

Větší problémy s přizpůsobením se vysoké škole připouštějí studenti humanitní fakulty (v 5 ze 6 nabízených oblastí je považují za složitější, viz graf 11, šedý pruh), naopak studenti technických vysokých škol považují přizpůsobení za snadné zejména v oblasti komunikace se studenty a pedagogy na vysoké škole (Strojní fakulta ČVUT⁴). Přizpůsobit se komunikaci s dalšími studenty považuje za složité skoro polovina studentů humanitního směru a komunikaci s pedagogy ještě o téměř 10 % více. Výsledky tohoto porovnání však v každém případě dokládají velkou životní změnu, ke které došlo mezi střední a vysokou školou, i proto, že situaci na vysoké škole považuje za stejnou průměrně kolem jen kolem 5 % respondentů u všech sledovaných oblastí.

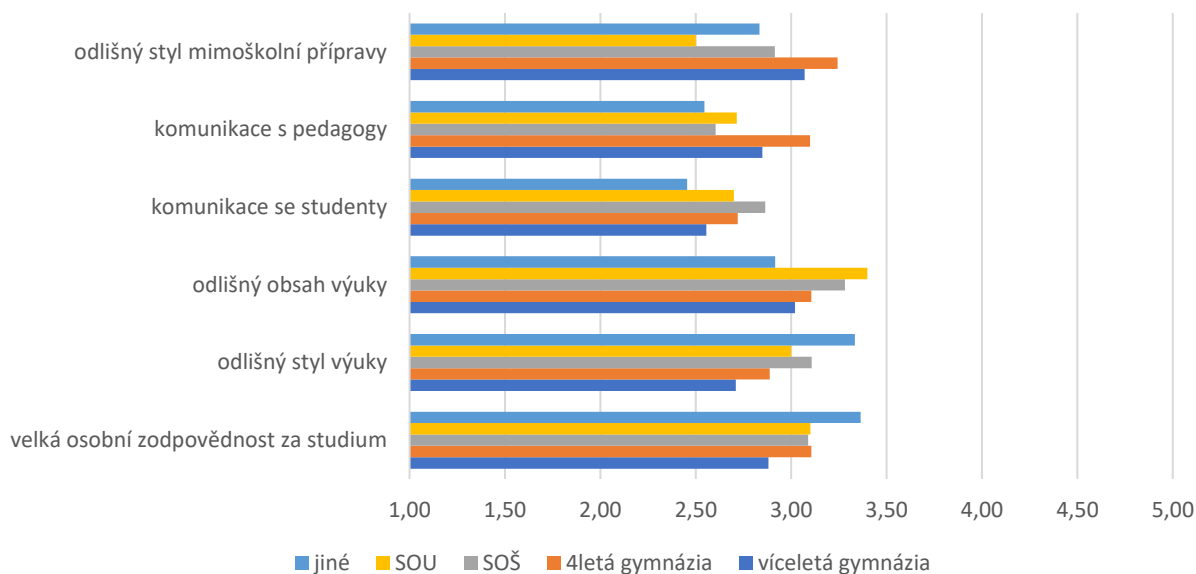
Graf 11: Jak snadné či složité bylo přizpůsobit se na vysoké škole následujícím skutečností?; podle fakult (průměr odpovědí)

Poznámka: Použitá škála 1 – velmi snadné až 5 – velmi složité, 7- je to stejné jako na SŠ, průměr je vypočítán pouze ze škály 1-5.

⁴ Zde se nabízí otázka, zda výuka na této fakultě není svým provedením podobná jako na střední škole např. z důvodu velkého počtu studentů (např. frontální výuka jako nutnost).

Graf 12: Jak snadné či složité bylo přizpůsobit se na vysoké škole následujícím skutečnostem?; podle středních škol (průměr odpovědí)

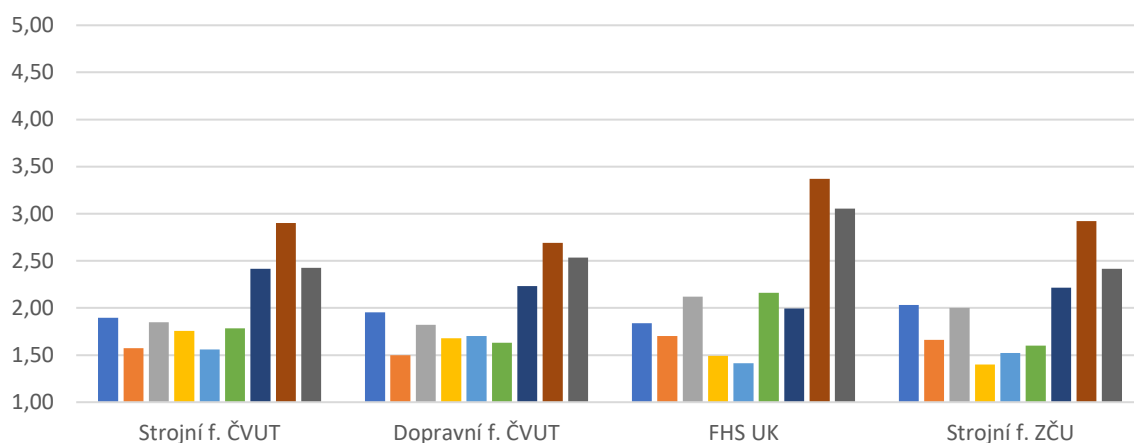
Poznámka: Použitá škála 1 – velmi snadné až 5 – velmi složité, 7 je to stejné jako na SŠ, průměr je vypočítán pouze ze škály 1-5.

2.2.5 Preferované způsoby a zaměření vzdělávání současných studentů a potřeby během studia

Přestože generační rozdíly mezi pedagogy a jejich žáky či studenty jsou přirozenou součástí vzdělávacího procesu, v současnosti dostávají ještě jednu novou dimenzi. Jde o rychlou technologickou změnu, která obě generace významně odlišuje, i když její dopady nejsou ještě dostatečně prozkoumány. Studenti, kteří nastupují na vysoké školy nyní, se narodili na přelomu či již na začátku nového milénia a jsou označováni za příslušníky generace Z⁵, pro kterou jsou/mají být charakteristické jiné vzdělávací priority než pro generace předchozí. Jaké vzdělávací priority mají studenti včlenění do našeho výzkumu? V některých ohledech jsou reakce studentů tak nějak tradiční: chtějí umět kriticky myslet, znát souvislosti a umět hledat informace. Naopak poměrně překvapivý je nízký průměr odpovědí spojených s užíváním technologických pomůcek během výuky. Je možné, že tento výsledek prostě odráží priority v nabízeném seznamu vzdělávacích priorit (které jsou vidět v grafech 13 a 14), a že tudíž trpí přílišnou nekonkrétností. Rozdíly jsou viditelné alespoň mezi FHS UK a ostatními třemi fakultami. Typ střední školy takto nastavené vzdělávací preference nediferencuje. Obecné vzdělávací priority tak zůstávají de facto stejné, tedy takové, s nimiž by do značné míry souhlasily i předchozí generace studentů.

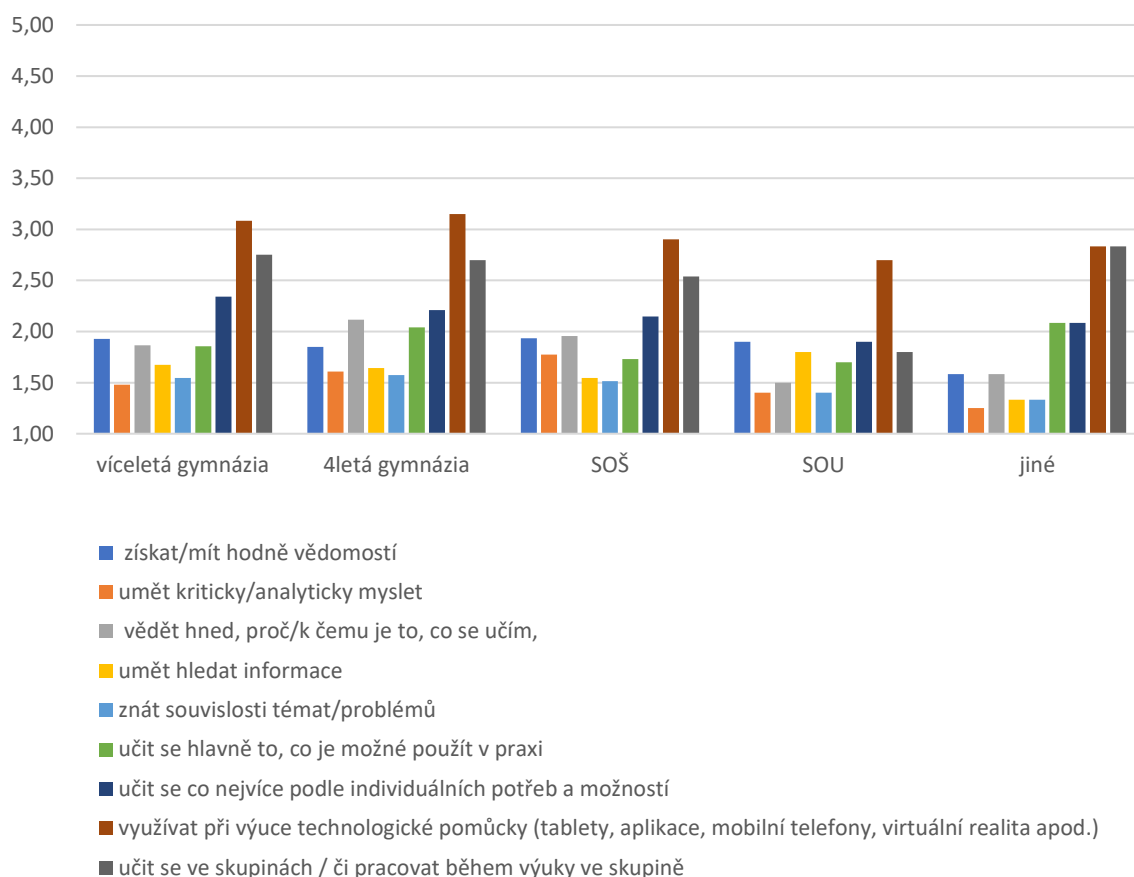
⁵ Např. zde: [Generation Z – Wikipedia](#)

Graf 13: Preferované cíle/způsoby vzdělávání, podle fakult (průměr odpovědí)

Poznámka: Použitá škála 1 – velmi důležité až 5 – zcela nedůležité

Graf 14: Preferované cíle/způsoby vzdělávání, podle typu střední školy (průměr odpovědí)

Poznámka: Průměr je vypočítán ze škály 1 – velmi důležité až 5 – zcela nedůležité

Konkrétnější odpovědi na otázky, které se týkají alespoň informovanosti během studia, přináší poslední oblast dotazníku. V rámci těchto odpovědí mohou být reálné vzdělávací preference dnešních vysokoškolských studentů možná lépe patrné než v předchozím případě.

Studenti měli volnou možnost odpovědi na otázku: *Co by usnadnilo Vám nebo i nově nastupujícím studentům v příštích letech studium v prvním ročníku/semestru?*

Zpětná vazba, kterou nám poskytli, byla překvapivě bohatá, protože 52 % respondentů reagovalo delší či kratší slovní odpovědí. I zde se jednoznačně ukazuje, že relevantní, dostupné a správně načasované informace jsou klíčovou kategorií, v níž je možné ve vztahu k začínajícím studentům udělat více.

Ve schématu 1 jsou do hlavních kategorií uspořádány reakce studentů technických fakult a je patrné, že se právě do kategorie **informace** koncentruje největší spektrum rad směřovaných k jejich fakultám. Studenti-technici hovoří o informacích v souvislosti se správným načasováním: je důležité, kdy se k dané informaci dostanou.

S časem souvisí i požadavek na informace o rozvrhu, doporučených strategiích studia, a také požadavek na více informací pro *prváka*. Požadují přehlednější a ucelenější web, který bývá často strukturován spíše formálně podle organizace fakulty⁶, ale neodpovídá reálnému průběhu studia, případně rozhodování o tomto studiu. Pro příklad uveďme citaci jednoho respondenta: *„...integrovaná webová stránka, kde bych našel všechny informace k předmětům, protože každý ústav má v podstatě svůj web a hledání informací značně ztěžuje, zvláště začátkem a v prvních týdnech semestru...“* Tato málo uživatelsky vstřícná prezentace fakulty či vysoké školy na webu může naznačit rovněž existenci informačních problémů před nástupem na vysokou školu. A uchazeč, který o dané vysoké škole většinou neví prakticky nic, se v takové struktuře orientuje s většími obtížemi než prvňák po několika měsících studia. Takové „mezery“ by měly být zaplněny jak větší aktivitou vysokých škol, ale také středních škol, které do určité míry zprostředkovávají informace o studiu na vysoké škole již během středoškolského studia. *„Určitě větší informovanost před nástupem na VŠ – vůbec jsem nevěděl, do čeho jdu, informace jsme dostávali až v průběhu studia. Průvodce prváka je sice pěkný, ale obsahuje informace, které jsou takřka všude – plánek školy, koleje, menzy, hospody... Informace, které jsem před nástupem chtěl, jsem nenašel nikde.“*

Samostatnou kategorií představují reakce, které upozorňují na vlastní (špatný, nedokonalý) přístup nebo dokonce studijní předpoklady: někteří studenti jsou v tomto směru velmi sebekritičtí (*„nebýt líný“*). Vyjádření studenta: *„kdybychom si již na začátku uvědomili, na co se soustředit“* v sobě kombinuje institucionální zodpovědnosti (správné načasování informací a jejich kvalita) a vlastní/individuální zodpovědnosti za studium.

Samozřejmě určitá skupina nápadů studentů se týká rovněž obsahu a uspořádání studia (např. *„Lehčí tempo při nástupu (zejména matematika, chemie, ...)”* nebo *„Snadnější matematika, alespoň pro začátek!“* a *„snažit se víc některé předměty navázat na znalosti ze střední školy - např. fyzika“*).

Poměrně často se v souvislosti s dostatkem a kvalitou informací objevovaly i návrhy spojené s pomocí ze strany studentských skupin na sociálních sítích a starších kolegů studentů (*„Mně osobně usnadnila život vysokoškoláka, který kromě pár starších spolužáků nikoho neznal, skupina prváků na Facebooku. Tam nám studenti vyšších ročníků byli schopni vysvětlit fungování SIS, průběhu zkuškového apod. Stejně tak příspěvky blogu a oficiálního Facebooku fakulty jsou přínosné.“*). Nebo umožnění skupinové práce v rámci kurzů, které jsou určeny pro velké počty studentů (*„Myslím, že by pomohla nějaká “nucená spolupráce” mezi studenty hned zpočátku studia. Někjaká povinná skupinová práce, která by rozdělila*

⁶ Struktura webu sleduje především organizační strukturu.

masu prváků na menší skupiny, ve kterých by lidé měli společné téma a společný cíl, což by je sblížilo. Jen tak je možné zakotvit do kolektivu introverty (kterých je na naší škole požehnaně a já patřím mezi ně).“, což by vedlo k lepší integraci do nového prostředí.

Schéma 1: Studenti technických fakult – kategorizace odpovědí

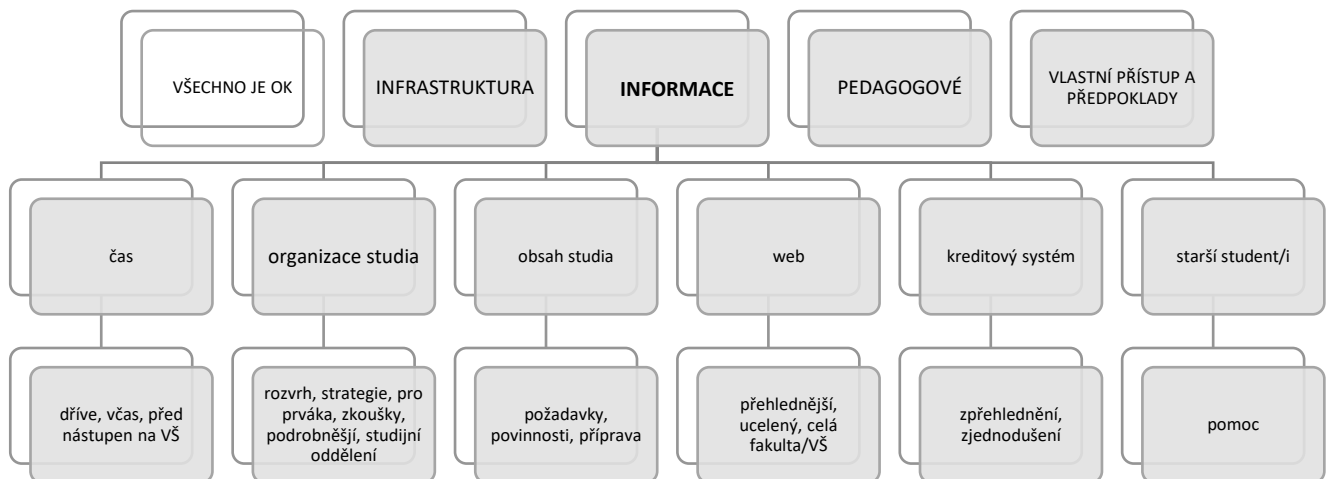
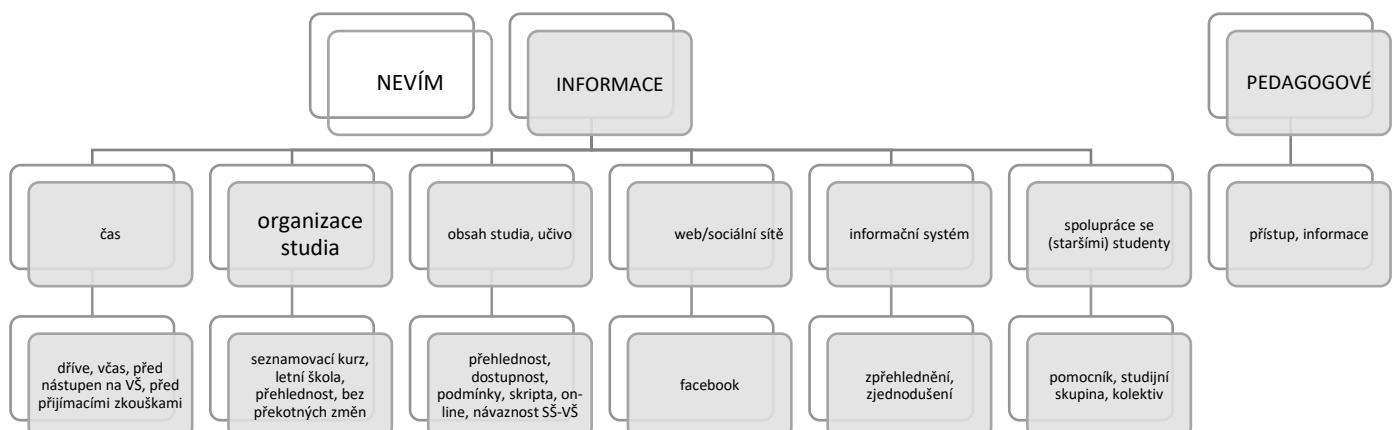

Schéma 2: Studenti humanitní fakulty – kategorizace odpovědí

Komentáře humanitních studentů (schéma 2) bylo možné rozdělit vlastně jen do tří, respektive dvou hlavních kategorií: informace, pedagogové a odpovědi nevím. Ale i tak do

značné míry kopírují postoje studentů technického zaměření, když většina komentářů se týká informací. Naplnění subkategorií vztažených k hlavní kategorii informace je ale z hlediska obsahu trochu odlišné a odráží specifickou situaci respondentů humanitního zaměření: v jejich studiu aktuálně docházelo v období sběru dat k poměrně razantním organizačním změnám, se kterými není zcela ztotožněna nejen obec studentů, ale také někteří zaměstnanci fakulty. To vedlo k poměrně silné míře nespokojenosti s dostupností informací či jejich povrchností a neúplností. Silně je akcentována subkategorie čas, jejímž obsahem je rovněž určitý druh kritické sebereflexe ohledně rozhodnutí studovat daný studijní program: studenti/ky konstatují, že kdyby dostali dostatek správných informací v rozhodovací fázi, je možné, že by se rozhodli jinak a šli by studovat jinam. Jeden student otevřeně upozorňuje: „Rozmyslet si, jestli jít na FHS, protože je atypická a připravuje vlastně na další akademickou dráhu a formuje člověka. Nejedná se o školu, kde dostanete praxi nebo naleznete "uplatnění" jako konkrétní pozice.“

Další doporučení směřované na budoucí zájemce se týká informací, ale také faktu, že fakulta a studijní program jsou „velké“: „Především seznámení s veškerými informacemi ohledně studia. Utvoření kolektivu, neboť studium na FHS je extrémně anonymní záležitost.“

Problémy s obsahem studia vyplývají vlastně také z nedostatku přehlednosti informací a částečně souvisí i se samotným předmětem, v tomto případě filozofií: „Zmírnění chaosu: co se mám vlastně učit? Když se řekne 25 pojmů, znamená to jen dle hesel v encyklopedii? Nebo je třeba je rozšířit a umět napsat 3 stránky? Všichni jsme žili v domnění, že zápočet z filozofie bude esej, najednou přišel email, že půjde o test z přednášek. Rozumně vyříděná literatura vhodná pro prváky, protože nejsme schopni číst veškerou doporučenou literaturu, cítíme se jí zahlcení, a tak nečteme nic, co není přímo k testu. Opravdu neexistují žádné učebnice nebo výkladová literatura (hlavně k filozofii)?“

A konečně i v případě humanitního zaměření někteří studenti pociťují nesouvisující střední a vysokou školu, byť se závěrečným sebekritickým vyjádřením: „Jít více od základů. Střední škola mi nenabídla základy z oblasti filozofie, a ačkoliv je filozofie jedna z věcí, o které jsem se já sám zajímal, neorientoval a ani teď se dostatečně neorientuji v množství nových pojmů, se kterými jsem se setkal hned v prvních dnech. Respektuji ale, že student VŠ má být schopný si s tím poradit.“

Nakonec této kapitoly, která akcentuje postoje studentů, kteří se v okamžiku výzkumu nacházeli v první fázi svého studia, citujeme dva studenty, jejichž komentáře mohou do jisté míry sloužit jako svého druhu univerzální poselství pro budoucí studenty, že jde hlavně o jejich přístup: „Hlavně se nebát, všichni vám chtějí pomoci, když vidí, že pomoc chcete a jste zaujatí. A nebát se maturity, hned jak nastoupíte na VŠ zjistíte, že byste radši znovu maturovali, i když se to teď nezdá, je to mnohem méně práce. A hlavně jděte na školu, která vás opravdu zaujala a zjistili jste si předem podstatné informace, znám už několik lidí, kteří když čekali, že se po nich na VŠ nebude nic chtít a budou dělat předměty, které je nebaví, tak skončili po měsíci chodit do školy Hlavně bych chtěla i říct, že pomluvy a drby o různých fakultách nejsou pravdivé, pomluvy vytváří právě ti, co studium vzdali po jednom měsíci, protože si zapsali nesmyslné předměty.“ a „Zabrat, nenechat se svést na scestí slovy 'nemusíš'“.

3 VYBRANÉ VÝSLEDKY Z ROZHOVORŮ A DISKUSNÍCH WORKSHOPŮ S AKTÉRY ZE STŘEDNÍCH A VYSOKÝCH ŠKOL (PEDAGOGIČTÍ PRACOVNÍCI VŠ I SŠ, VÝCHOVNÍ PORADCI)

3.1 Popis výzkumu

Kdo byl objektem výzkumu: Akademičtí pracovníci, pedagogové a výchovní poradci na středních školách.

Jakým způsobem výzkum probíhal: Rozhovory (přibližně 15) a tři diskusní workshopy (10 až 15 participantů).

Kdy? Během roku 2018 a 2019.

Cíl výzkumu: Získat informace od pedagogů na vysokých a případně na středních školách o jejich zkušenostech se studenty v prvních ročnících, případně s žáky SŠ, o jejich rozhodování o studiu na VŠ a identifikovat příčiny neúspěšnosti studia.

3.1.1 Hlavní poznatky z rozhovorů s informanty z vysokých a středních škol

Výsledky jsme rozčlenili podle agregovaných kategorií, které reprezentují.

Mezi obecnými předpoklady žáků či studentů jsou velké rozdíly (jako důsledek masifikace)

- Převládající skepse vůči schopnostem významné části žáků úspěšně pokračovat ve studiu na vysoké škole (jde o diskurz, který odráží i společenské nálady a také částečnou neakceptaci faktu, že vysoké školství již není elitní, ale univerzální). Jde o sdílený postoj středoškolských a vysokoškolských pedagogů.
- Upozornování na psychickou nevědomost žáků v kritickém období (složitá vzájemná komunikace na úrovni středních škol, na úrovni vysokých škol zejména s ohledem na neschopnost se přizpůsobit a správně načasovat plnění požadavků studia.
- Důležitost motivace ke studiu (ta je charakteristická zejména pro žáky středních technických/průmyslových škol).
- Na středních školách se v některých případech používají psychologické nástroje zaměřené na identifikaci schopností a možností u konkrétního žáka, který o to projeví zájem. Nejde ale o systémovou záležitost. Prostor pro výchovného poradce je omezený.
- Důležitost rodinného zázemí (jak důležité je vzdělání v rodině)? Jaké podmínky rodina má? Rodiče často spolurozhodují o studiu svých dětí, jsou proto důležitým aktérem v celém procesu rozhodování.

Obsahová zátěž na úrovni středních ale i vysokých škol je velká, respektive má nevhodné rozložení

- Přílišná zahlcenost požadavky na šíři/rozsah učiva předmětů vyučovaných na střední škole, malý prostor pro zaměření/zájem žáků (výjimky se objevují spíše na gymnáziích).
- Reflexe podoby maturity (jak má vypadat maturita?) a také problémy s inkluzí (ta se dotýká také středních škol, zejména odborných, i když obvykle je spojována zejména se základním školstvím).
- Na vysoké škole jde o koncentraci „nejdůležitějších“ předmětů do prvního semestru, respektive prvního ročníku (vyučující často považují svůj předmět za zcela nezbytný a obsah upravují neradi). Individuální přístup je možný spíše na menších fakultách/vysokých školách.

Vztahy mezi středními a vysokými školami

- Spolupráce s vysokými školami probíhá formou klasických přednášek o oboru studovaném na vysoké škole (konkrétní akademici přijedou na půdu SŠ a prezentují především svůj obor).
- Vysoké školy (zvláště pak regionální, které se musí vyrovnávat s odlivem nejvíce motivovaných či talentovaných studentů do center jako je Praha, případně Brno) se relativně aktivně snaží oslovovat potenciální studenty ze své spádové oblasti.
- Představuje se obvykle obor, seznámení s tím, jak to na vysoké škole chodí je méně častou aktivitou (dobrý příklad: týden pro středoškoláky na vysoké škole – zkusit si jak studium vypadá).
- Znalost vysokoškolského prostoru je mezi výchovnými poradci na středních školách limitovaná (i oni by potřebovali aktualizovanou informační podporu).

3.1.2 Hlavní poznatky z tří diskusních workshopů

Témata/poznatky, která vzešla z diskuse se zástupci vysokých škol:

- Kritická nevyrovnanost studentů (typy středních škol, regionální disparity, špatný time management v prvním semestru, potažmo celého 1. ročníku).
- Příklady dobré praxe, které ale nejsou systémově podchycené a stojí na individuální aktivitě a zájmu akademických pracovníků (např. doučování pro zájemce) x vyrovnávací kurzy (gymnazisti a technické školy mají jiné znalosti hlavně v oblasti matematiky...).
- Komunikace se studenty prvních ročníků je nutná, v některých případech se využívá i moderních komunikačních prostředků (facebooková skupina), ale existují i tradiční příručky (otázka jejich reálné využitelnosti – viz odpovědi studentů v prvním ročníku výše v této zprávě).
- Spolupráce se středními školami: formou přednášek o oboru a jeho zajímavosti, ale jen okrajově zaměřené na to, jak to chodí na vysoké škole

z hlediska organizace studia.

Témata/poznatky, která vzešla z diskuse se zástupci středních škol:

- Zaměření na situaci studentů, pro které jde o hodnotově formativní období:
 - Přejít ze SŠ na VŠ je (stále) problém/šok – studenti si nevědí rady s nabytou „svobodou“ a tím i s odpovědností (psychologicko-socializační aspekt).
 - Změna z žáka na studenta je složitá, najednou jsou v tom, co vůbec neznají, je to pro ně bezbřehá „svoboda“, se kterou si neví rady.
 - Nezodpovědnost žáků/neujasněnost žáků („problémy za ně řeší maminky“) na střední škole, vede k tomu, že je pro ně přechod na VŠ frustrující (nedokážou reagovat na jiné podmínky).
 - Děti nejsou hloupé, umí jiné věci („než jsme uměli my“), zatímco jsou stále vyučovány tak jako dřív, a ne ve vztahu ke svým potřebám a možnostem (sebekritická reflexe).
- Zaměření na situaci středních škol jako na méně viditelnou okolnost přechodu žáků ze středních na vysoké školy. Objevily se podstatné informace.
- Problém nedostatečné informovanosti středních škol (respektive jejich vedení): SŠ (ale i VŠ) by měly mít zmapovanou spádovou oblast, z níž uchazeči přicházejí, a toto zmapování průběžně aktualizovat.
- Postavení a prestiž učitelů je stále problém, taktéž i jejich vzdělávání. Motivace pedagogů není pouze ve výši platů, která je určitě podporující, ale nebude sama o sobě stačit, protože s učitelskou kvalifikací je možné nalézt vhodnější, lukrativnější zaměstnání.
- Na druhé straně je/může být problém také chystaná možnost⁷ přijetí odborníků z praxe do učitelského sboru, protože jejich pedagogická nepřipravenost je někdy v jejich učitelském působení velmi omezující.
- Systémový problém na středních školách = generační problém – stárnutí pedagogů + nedostatek mladých učitelů.
- Zaměření na obsah a rozsah předmětů, nutnost revize rámcových vzdělávacích programů, zaměření na měkké dovednosti, které jsou potřeba i pro studium na VŠ, a umožňují větší flexibilitu vzdělávacích, ale i profesních drah.
 - Zaměření na situaci na vysokých školách.
 - Nutnost srovnání úrovně především na straně VŠ.
 - Potřeba podpořit a rozvíjet (případně) precizovat pedagogiku na VŠ.
 - Hodně závisí na vzájemné spolupráci VŠ-SŠ. Z VŠ zaznívá, že studenti jsou stále horší, ale KDO je učí?⁸ Ze strany VŠ by ale měla být dobře propracovaná a

⁷ V době diskuse byla tato možnost mediálně a politicky zviditelněna jako možné řešení nedostatku pedagogů.

⁸ Domníváme se, že toto je nepochopením masifikace studia ze strany vysokých škol, protože čím větší část populace vstupuje na vysokou školu, tím jsou jejich předpoklady a zájem o vysokoškolské studium různorodější a je třeba tomu vysokoškolské studijní programy i způsoby výuky přizpůsobit.

intenzivnější strategie oslovování budoucích studentů.

Cíl společného (středoškolští a vysokoškolští aktéři) workshopu byl formulován ve srovnání s předchozími dvěma workshopy jinak. V jeho rámci došlo k pokusu formulovat doporučení, jak usnadnit/zlepšit přechod studentů ze středních škol na vysoké školy s ohledem na typy aktérů a použití vhodných nástrojů. Vše vztaženo k případné tvorbě „kurzu“ pro středoškoláky, který by jim měl usnadnit rozhodování o studiu na VŠ. Jak by takový kurz mohl vypadat?⁹

Předmětem diskuse byla situace předcházející rozhodnutí studovat či nestudovat na vysoké škole. CSVŠ jako moderátor diskuse připravil předběžný návrh projektu, jehož cílem bylo zlepšit informovanost středoškoláků. V danou chvíli bylo zadáním pro účastníky uvažovat konkrétně o kurzu pro středoškoláky s názvem „Proč se ne/bát studovat na VŠ?“. Podmínkou pro diskutující bylo, aby takový kurz usnadnil práci nejen středním školám (výchovným poradcům), ale potenciálně i vysokým školám, jejichž přístup k přijímání (hledání) nových studentů je zatím (hlavně) oborově zaměřený.

Další otázky pro diskutující byly:

Na co se zaměřit v takovém „kurzu“? (rozsah ale i forma, jaký „kanál“ informací využívat, přímý či virtuální nebo kombinace?). Níže na obrázku 1 je k dispozici grafický výsledek diskuse. Jako nejlepší z diskuse vzešla kombinace face-to face přístupu s přímým napojením na informační online platformu, na níž budou k dispozici strukturované a přehledné informace o studiu na VŠ.

Obr.1 Screenshot – reakce/preference účastníků workshopu

Jaká forma takového kurzu by byla nejvhodnější/vhodná?

Mentimeter

Kdo (typově i konkrétně) může fungovat jako ten, který tyhle informace žákům předá?

⁹ Tento workshop chápeme i jako příklad dobré diskusní praxe, který vede k jinému typu odpovědí a přichází s konkrétními nápady. Lze ho uplatnit i v jiných případech komunikace mezi vzdělávacími aktéry.

- Student, který je blízký věku žáků na SŠ.
- Ideálně má informace žákům předávat někdo, kdo je jejich téměř vrstevníkem, ale tento vrstevník musí být velmi dobře připraven, aby nedošlo např. k bagatelizaci studia (tzv. má to na háku).
- Žáci nereagují ani na ředitele, ani na učitele. Pozitivně reagují na neformální diskusi se starším spolužákem.
- Získat informace od kamaráda je patrně nejlepší, nejpřesvědčivější forma pro uchazeče o studium.

Jaký typ informací pro takovou situaci je prioritní? Co tam chybí?

- Proč jít ale i proč nejít studovat na vysokou školu.
- Co od toho studia očekávat (Co se může stát, když začnu pracovat „jen“ se středoškolským vzděláním?).
- Informace musí brát v úvahu sociálně ekonomické znevýhodnění některých regionů i konkrétních studentů.
- Jaké existují možnosti podpory (studijní i „mimo studijní“) na VŠ (když bydlíte daleko, když máte málo peněz, když máte problémy sami se sebou apod.).

Obecně:

- Střední školy jsou velmi svázány s požadavky na maturitu (katalog požadavků).
- Rozdíl v jednání s žáky je mezi malou a velkou školou.
- Vhodné je ukázat žákům skutečnou výuku na VŠ – zorganizovat návštěvu na přednášce (na chvíli) a v laboratoři.
- Důležitou roli často hrají rodiče, ale jak je možné je vychovávat?

4 DOPORUČENÍ

Tato doporučení doplňují další výstup projektu SNOP „Přechod ze střední na vysokou školu: Doporučení pro systémové změny a pro vysoké školy“. Doporučení na tomto místě jsou určena primárně Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy, které je zřizovatelem Centra pro studium vysokého školství, v.v.i. Centrum ministerstvu poskytuje výsledky svojí tvůrčí činnosti a analytickou podporu.

Na tomto místě tedy formulujeme následující návrhy zaměřené na tematiku neúspěšnosti studentů v prvních ročnících bakalářských studijních programů.

- A) MŠMT (i ve spolupráci s CSVŠ) buduje v současnosti informační platformu zaměřenou na sledování absolventů vysokých škol. Platforma má poskytovat nejen informace pro odbornou veřejnost (např. o zaměstnanosti vysokoškoláků), ale jednou z jejích částí bude rovněž informace určená také uchazečům o studium na vysoké škole, tzn. končícím žákům středních škol, kteří se rozhodují o svém dalším studiu. Během diskusí v rámci projektu se otázka motivace k dalšímu studiu opakovaně objevovala jako podstatná pro výběr studia na jedné straně a na straně druhé i pro (úspěšné) studium v prvním ročníku vysoké školy. Jednotliví aktéři byli vůči motivacím studentů i žáků do určité míry skeptičtí (např. argumentovali tím, že studenti ji rychle ztrácejí nebo ji vůbec nemají, protože do studia část z nich vstupuje formálně). Určitým řešením může být zjišťování vstupní motivace ke studiu na vysoké škole, případně i v konkrétním studijním oboru. Efektivněji ke zjišťování motivací (a také očekávání od studia) může docházet již přímo na středních školách (např. formou výběrových šetření, případně i sběrem dat v rámci této budované platformy¹⁰). Na potřebnost zjišťování motivace jsme upozorňovali i v rámci již zmiňovaného dokumentu „Přechod ze střední na vysokou školu: Doporučení pro systémové změny a pro vysoké školy“.
- B) V diskusích se středními školami byla opakovaně zmiňována významná **role rodičů při rozhodování jejich dětí o dalším studiu na vysoké škole**.¹¹ O způsobech uvažování rodičů, zvláště pak rodičů, kteří např. nemají vysokoškolské vzdělání, mnoho nevíme. Jejich role není ve vztahu ke studiu s nimi dále vyjasňována. Jsou nositeli sociálního (i jiných druhů) kapitálu. Navrhujeme proto v prvním kroku zrealizovat výzkum rodičů (specificky těch bez vysokoškolského vzdělání a také těch, jejichž děti se aktuálně chystají na rozhodování o studiu)¹² zaměřený na jejich postoje ke vzdělávání, ale také na způsoby výběru vzdělání pro jejich děti, případně i na praktické záležitosti tohoto výběru (jaké informace a jakou formou předávané berou v potaz apod.). Druhým směrem je veden návrh měkkého opatření, tj. snaha ovlivnit a cíleně a otevřeně včlenit rodiče do rozhodování o studiu jejich dětí na vysoké škole třeba tím, že budou zařazeni jako cílová skupina pro výše zmiňovanou informační platformu pro uchazeče o studium. Příklad takového přístupu byl mj. prezentován i v části D – Drobné ale podstatné inovace v dokumentu „Přechod ze střední na vysokou školu: Doporučení pro systémové změny a pro vysoké školy“.

¹⁰ Takový sběr má samozřejmě svoje legislativní omezení, nebo omezení související s používáním osobních dat (GDPR), které by bylo nutné dále řešit či ujasňovat.

¹¹ V kvantitativní sondě byla role (či vliv) rodičů sledována hlavně prostřednictvím dotazu na jejich vzdělání.

¹² Rodiče s vysokoškolským vzděláním a jejich postoje mohou představovat srovnávací či kontrolní skupinu takového výzkumu.

C) **Téma odlišných regionálních podmínek pro studium na vysoké škole** se rovněž objevilo zejména v rozhovorech a diskusích během řešení projektu. Regionální vysoké školy se vyrovnávají s odlivem nadaných uchazečů o studium do atraktivnějších lokalit. V Karlovarském kraji jako jediném v ČR nemá sídlo žádná vysoká škola. Otázkou, která jde za hranice tohoto projektu, je skladba populace (potenciálních vysokoškolských studentů) v těchto „periferních regionech“ a jejich studijní předpoklady. V tuto chvíli nevíme, jestli je neúspěšnost studií a studentů ovlivněna např. jejich regionálním původem (např. i vliv dojezdové vzdálenosti do střední školy). V této souvislosti je naším doporučením se těmito otázkami dále hlouběji zabývat (což bude činit i CSVŠ), získat/vytvořit vhodná data a případně zohlednit situaci regionálních vysokých škol při rozhodování a hodnocení neúspěšnosti. I zde se nabízí udělat jeden analytický krok navíc, a sice zrealizovat dílčí analýzu regionálních vysokých škol zaměřenou na regionální aspekty jejich činnosti ve vztahu k neúspěšnosti studia.